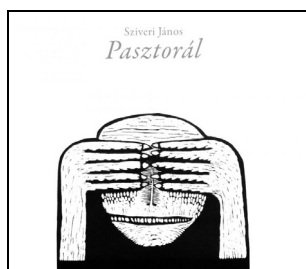
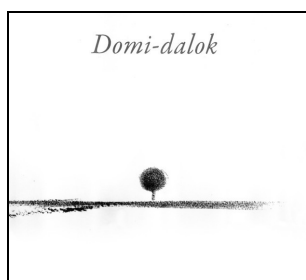

LENKES LÁSZLÓ

Vers, zene, Sziveri, Domi

SZIVERI JÁNOS: PASZTORÁL

DOMONKOS ISTVÁN: DOMI-DALOK

Verseskötet CD-melléklettel,
VersZene sorozat 1. ill. 3.
Vajdasági Magyar
Művelődési Intézet,
Zenta, 2012 ill. 2014

A zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet 2014-ben kiadott *Sziveri János – Pasztorál* című cédé melléklettel ellátott verseskötete a VersZene sorozat harmadik köteteként jelent meg. A sorozatszerkesztő, Beszédes István által szerkesztett kötetek koncepciója vajdasági magyar költők verseinek írott és hanganyag formában való megjelenítése, ami által mind-egyik kiadvány egy tömény, rövid kötetből, valamint a kötetben olvasható versek elszavalt, megzenésített hanganyagának cédélemezből áll. A VersZene sorozat keretén belül 2013 óta évente jelent meg egy-egy kiadvány. A tavalyi Sziveri-kötetet Verebes Ernő verseit tartalmazó kiadvány előzte meg, a sorozat első kiadványa pedig Domonkos István dalait tartalmazza. A sorozat e két kiadványáról, a legutóbbiról és a legelsőről lesz szó a következőkben.

A Sziveri-kötet borítója és a címének együttes hatásával azonnal feltárul előttünk az a bizonyos sziveris, kritikus, tragikus, humoros, de sötét hangulat, ami e kiadvány egészét, ahogyan talán az egész életművet is, körülengeli. Benes József grafikája, a saját kezével szemét eltakaró ember ábrázolása, és maga a cím, az idillikus, békés, falusi hangulatra utaló műfaji meghatározás együtthatása által az ironikus felhang azonnal működésbe kezd: egy ironikusan ideális, pásztori (!), békés hangulat, amelyben nem merünk, vagy nem vagyunk képesek, szembesülni saját problémáinkkal. A borítóval összhangban a kötetet díszítő Benes-grafikák kitűnően illenek a Sziveri-versek hangulatához. A képzőművészethez is közel álló Sziveri János Benes József munkáinak tisztelője volt, a borítót díszítő kép a Sziveri által főszerkesztett *Új Symposion* szerkesztőségének a falát is díszítette.

A könyvecske grafikai megoldása tehát a cédé elindításakor megszólaló gyönyörű, szomorú rövid dallammal kitűnően harmonizál. A lemez nyitó darabjának *Ócska dal* a címe. Egy rövid, ironikus és vészjósló szerzemény, a következőkben hallható Sziveri-versek hangulatát jelezve elő. Ez a söté-

tedő millió a kötet hófehérségével ellentétben, a lemez végéig fennáll, és csak mind súlyosabbá, sötétebbé lesz. Enyhén lefelé irányuló, rövid és intenzív egyenesként rajzolható meg ez a hangulati ív – a költő életének dinamikájával összhangban. A mindössze harmincöt oldalas (ami egyébként véletlen, de hadd játsszak rá: Sziveri is mindössze ennyi évet élt, 36-ot pontosan... – tömény és rövid élet) könyvecske éppen a költő életéről szóló rövid prózai szöveggel kezdődik, melyet korai halála előtt egy évvel írt. Egy különleges rövidprózai szöveg egy kiváló költőtől, aki sajnos nem érte meg, hogy egy esetleges hosszabb prózában olvassunk önéletrajzi ihletésű szöveget tőle. Hamar lezáródott élete, mint ahogyan a kötet is, amelyet Reményi József Tamás hozzáértő rövid recenziója zár a költőről és életművéről. A két prózai szöveg között tizenhárom vers kapott helyet, amelyeket a cédémmellékleten hallhatunk. Nem biztos, hogy a legjobb Sziveri-versek ezek, de egyfajta „pasztorális” izellítőnek több mint megfelelőek. Egyébként is, ki az, aki megmondja, hogy melyek a legjobb Sziveri-versek? Erről, a személyes véleményünk megfogalmazásáról, az állásfoglalásról, a nyitottságról, végtére önmagunk felszabadításáról, emberibbé válásunkról, a borítón rettegő (vajdasági, magyar) ember szemének felnyitására (is) szól ez a poézis.

A lemezen elhangzott verseket a költő által szavalva, felolvasva és megzenésített változatban rögzítették. Stúdiófelvételt is és afféle diktafonos változatot is hallunk, de a lényegen a felvételek minősége egy kicsit sem változtat. Sőt, a környezeti zajok (beszólások, nevetések, tapsok stb.) beszűrődése még csábítóbbá, élethűbbé, közelebbé, értékesebbé tesz egy-egy felvételt. A kiadvány ugyan magában kettős, a sorozat koncepciója szerint egy kötetből és egy cédéből áll, ennek ellenére minél többet hallgatom az ún. mellékletet, annál inkább úgy tűnik, hogy itt voltaképpen a szerkesztők tulajdonában lévő eredeti Sziveri-felvételek adhatták meg a kiadvány létrehozásának egyik apropóját, ezért maga a hanganyag különlegessége, fontossága miatt, és egyéb szempontból is, mintha talán a *Sziveri CD, verseskötet-melléklettel* kicsit pontosabb meghatározás lenne. Legalábbis nagyon fontosnak tartom magát a cédélemeztartalmát, ugyanis Sziveri János hangját hordozó kiadvánnyal még nem találkoztam eddig, ez lenne talán az első ilyen hivatalos kiadvány, ha nem tévedek. A cédélemezen hallható huszonhárom tételből hét szám afféle instrumentális rövid betétdal. Ezeknek a funkciója már a második hallgatás után nyilvánvaló válik: az egyébként remekül, tömören és lényegre törően összeszerkesztett hanghordozó tartalmának fellazítása, levegőssé tétele a rendeltetésük. Az *Ócskának* nevezett rövid, fülbemászó és tragikus dallam az összekötő kapocs, a (Sziveri által is igen kedvelt) „visszajáró” lélek a huszonhárom tétel között.

A lemez instrumentális szerzeményeit az említett dallam mellett, amelyet több változatban, zongorán, máskor hegedűn játszottak fel, a *Ráktánc*nak nevezett két szerzemény és a kiadvány közepe táján hallható, jelzésértékű *Sym-pol* képezi. A *Ráktánc*, a betegségekre való utalás mellett attól válik fontossá, visszatérve jelenünkbe, hogy dermesztően hű metaforája annak, amit ma ugyanez a kis közösség művel, amit a költő költészetében kritikája célpontjává tett a '70-'80-as években. Izgunk-mozgunk, mintha valamit csinálnánk, aztán ha van (szellemi, lelki) erőnk kritikát megfogalmazni, akkor előbb-utóbb tesznek róla, hogy ráklépésben haladjunk tovább. *Ráktánc*, találó, és ez nem lehetett másként a nyolcvanas években sem. Más színű volt a kontextus, de a tempó és a tánc többnyire ugyanez. Ennek folytatása a 11. szerzeményként beszerkesztett *Sym-pol* nevű rövid dal. Maga a zene egy baljós, tragikus kis másfél perces, intermezzo-szerű szösszenet. És nem is zeneileg fontos annyira. Inkább maga a cím. Ugye, Symposium és politika. Két pólus, amely folyamatosan kapcsolódik egymással a

folyóirat története során. John Waters, a neves, szubverzív amerikai filmrendező mondatai jutnak eszembe erről, aki azt mondja egy helyen, hogy teljesen mindegy, hogy mi mindent tett le az asztalra 1972 óta, vagy '72 előtt, halála után a nevére úgyis mindenkinek elsőként a hírhedt *Pink Flamingo* műfajalapító trash film rendezőjeként fog beugorani, majd csak aztán jöhet az összes többi munkája. Úgy érzem egy kicsit ez a helyzet Sziverinél is, legalábbis innen a Vajdaság(i irodalom)ból nézve – a híres '83-as szerkesztőség szétverésének történetét illetően.

Politika és Új Symposion. Ma ugyan lehet Sziverit értelmezni különböző fórumokon, intézménnyé emelni szülőfalujában vagy Veszprémben akár, konferenciát tartani róla Szege-den, vagy füstös kocsmákban utalni rá fiatal slamesek által Pesten, az első asszociáció mégis úgy tűnik örökre ez marad: a '83-as kiebrudalás. *Négy éve már hogy elmúlt az ősz*. Sőt, harminckettő, ha jól számolom. Végtelenül tragikus esemény, ami azért jelzésértékű, mert mellett, hogy meghatározta Sziveri élet(műv)ét, több fontos szál kereszteződésévé vált, hiszen személyes, kulturális, politikai, erkölcsi, irodalomtörténeti stb. szempontból is fontos. És ami ugyanannyira érdekes lehet, vagy kellene, hogy legyen, hogy azóta sincs teljes mértékben kibogozva és hivatalosan, örökre lezárva ez a történet. Kultúrantik, talpnyalók, a radikális szerkesztőség leváltva, új szerkesztőség kinevezve, stb., és ebben maradunk folyton, azóta is. Tipikus vajdasági magyar történet. És kicsit úgy érzem, ezzel párhuzamban Sziveri is az, aki-nek a poézise ugyan a mindenkori (magyar) olvasónak szól, de tapasztalata merőben vajdasági. Ez nem minősítés, ez tény. Sziveri problémái a jugoszláviai, a vajdasági magyar életből fakadtak. Mindezért is, annak ellenére, hogy látszólag a Sziveri-recepció mind intenzívebb, mind széleskörűbb manapság, a személyes benyomásom az, hogy ezekkel a dolgokkal még mindig legtöbbször a Magyarországra kitelepült egykori vajdasági magyarok foglalkoznak, elvéve olykor egy-két magyarországi magyar költőt, irodalmárt.

A kötet szövegei, majd a CD instrumentális dalai után pedig a legértékesebb mozzanatot említeném, maga a költő, Sziveri János által felolvasott vagy elszavalt verseket. Ezeknek a felvételeknek talán az egyik legjelentősebb darabja a *Felröhögünk a dolgok állásán* című vers, amelyet az ún. *Új Symposion Nagyzenekara* kíséri a folyóirat 1982-es temerini estjén. A költő szaval, az ő karizmatikus, utánozhatatlan, sziveris modorában, miközben író barátai mindenféle vicces füttyökkel, tréfás hangokkal kísérik a költőt zenei aláfestésként. A közönség pedig nevet. Valami van a levegőben... még, ami majd egy évig tart még csupán. Szerintem a lemez kiemelkedő pillanatai ezek. De az ezt követő versek ugyanúgy érdekesek, az afféle sziveris slágertől a dalig, mindegyik a maga módján a hús-vér költőből ad vissza egy-egy mozzanatot, és ez a folyamat mindaddig tart, amíg el nem kezdődik a *Foggal, körömmel* című vers.

Úgy gondolom, hogy ettől a felvételtől megrendítőbbet rég hallottam már. Azt hiszem az a tragikusság, amit hordoz a teljes Sziveri-opus, ebben a három percben éri el intenzitásának a csúcspontját. Rettentően megható és mély, ahogyan halotti ágyán továbbra is a Költészetnek, az életnek élve, „foggal, körömmel” kapaszkodva önön életébe úgymond, olvassa fel ezt a versét... Az ismerős két utolsó sor, amikor is a költő én Sziveri Jánossá változva vissza így fejezi be, „Túl a kialvatlan égen // nem hat a narkózis. Végem”, egyenesen dermesztő. Végig hallatszik a hangján beteges állapota, de kitaratóan olvas, viszont a legvégére valóban el is megy a költő hangja (és nem is olyan sokára ő is távozik). Borzalmasan szomorú élmény és gyönyörű.

Azt hiszem ez után a vers után, ami egyébként egyik kedvenc Sziveri-versem a benne rej-lő veseköves hasonlat miatt is, ami e kurta vajdasági magyar költészettörténet egyik erősebb

metaforája talán, az a négy-öt tétel, amit az utolsó *Ócska dalig* hallunk, csak az említett hidegrázó felvételtől való visszatalálást segíti. A költő szavalásán kívül, Bakos Árpád zenész, zeneszerző szerzeményeit és a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház *Az ember komédiája* című előadásában elhangzott Sziveri-verseket halljuk még. Ezek megzenésített versek, amely műfaj legtöbbször igen kritikus lehet, lévén eleve a megzenésített vers magában egy értelmezői megoldás, amelyben a vers csupán kiindulópont, másodlagos, annak értelmezését, egy adott változatban való előadását halljuk. Nem tisztán a verset. A cédén pl. két alkalommal is ugye- sen beszerkesztve a költő változatai után következnek ezek a megzenésítések (*Terpezs, Bábél*), így könnyen össze is hasonlíthatók adott esetben, de alapvetően élvezetesebbek ezek az interpretációk is, amik egyébként Beszédes István szerkesztőt és Bakos Árpád zeneszerzőt dicsérik. A CD, multimédialitása folytán a huszonegyedik századi, posztalfabetikus közeg audiovizuális igényeinek tesz eleget, a három médium, a kötet szövegei, a kötet hangzó anyagai és a kötet képi illusztrációinak együttállása által.

A VersZene sorozat első és harmadik kiadványa között, azt hiszem Sziveri János egyik legjobb barátjának, szerző-, költő- és szerkesztőségi (sors)társának, illetőleg, Domonkosra utalva, a szabad jazz és egyáltalán a vándor, kívülálló attitűd kedvelőjének, Fenyvesi Ottónak a legutóbb megjelent kötete hátlapján található következő idézet lesz a legmegfelelőbb átmenet: „A vajdasági magyar irodalomban Domonkos István a kuplé, Fenyvesi Ottó a blues, Sziveri János a sláger, Ladik Katalin a fonikus áriák, Tolnai Ottó a dzsessz mestere”. Az idézethez hűen a *Domi-daloknak* elnevezett kiadványon pontosan ezekből a kuplékból kapunk egy érdekes összeállítást. A műfaji jellegzetességeknek megfelelően, Domonkos István szöveges dalai is ilyen kuplé-szerűek, (ön)ironikusak, szatirikusak és gyakran olcsó tréfálfokozás jellemző rájuk. Ez a kiadvány éppen ezért jóval derűsebb, tréfásabb, viccesebb, mint a *Pasztorál*. Az egyik alapvető különbség a két szerző között, hogy amíg Sziveri a zeneiséget az élő szóban való, jellegzetes előadása által kölcsönzi a verseknek, addig Domonkos Istvánnál teljesen más a helyzet zenei szempontból. Ő eleve zenész költő. A szabadkai tanítóképzőben tanult zenét és amíg Jugoszláviában élt, zenéléssel (is) foglalkozott, gitározott és harsonázott. Nyaranta az adriai tengerpart nyaralóiban kereste pénzét zenekarával vagy éppen Vajdaság-szerte járt gitárjával saját verseit, kupléit előadva. Tehát Domonkos, amellett hogy ugyan megírta a magyar avantgárd költészet egyik alapművét, a verselés mellett, folyamatosan zene kísérettel előadott dalokat is szerzett és adott elő. Magyarán, amennyire költőként, ugyanannyira zenészként is jelentős Domonkos István.

A kötetet kísérő kiadvány mind a tizenhat dalának zenéjét és szövegét a költő szerezte. A kötet versei többnyire ismertek a domonkosi poézisben jártaknak. A szövegek a jellemző hosszú, szabadversek, játékosak, tréfásak, önkritikusak, és alapvetően a lemez végéig derűs hangulatot árasztanak. Egy igazi, új avantgárd, első generációs sympós, vándor, trubadúr-költészet ez, amelynek központi eleme, lételeme a szabadság. Éppen ennek folytán, ha nem is minden mértékben, de a legtöbb kötöttséget, ornamentikát és pátoszt mellőzik, egyszerű és szabad megzenésített versek ezek.

Domonkos a szabadság lovagja. A mind szabadabb improvizáció és a mind nagyobb mértékű természetesség jellemző mind a művészetére, mind életére. Természetes és (amennyire lehet) szabad, ebből áll ez a domis hitelesség, amire Mezei Szilárd dzsessz-zenész, zeneszerző is utal a verseket megelőző rövid előszóban. Egy érdekes példa által szemlélteti Mezei, hogy voltaképpen egy teljességről, egy teljességre való törekvésről van itt szó, így mihelyt szét-

szedjük, mihelyt minél mélyebben ásunk elemzésünkben, annál inkább elvész szemünk elől a lényeg. Domonkos ún. lalalásának természetessége, a voltaképpeni zenélés miatti zenélése, a magának való zenélése, a művészetnek való élése az, amitől maguk a szerzemények is – szerzőjükkel egyetemben – autentikussá válnak. Szerkezetileg sincs semmi bonyolult bennük, inkább a szerzemények mögötti egyes ember, a megismélhetetlen művész és a megismélhetetlen pillanat megragadása (mint a jazz improvizáció egyik fontos alapeleme) teszi ezeket a dalokat és életművet vonzóvá és értékké.

Domonkos mind történelmi, mind politikai, mind művészeti szempontból egy másik világ kiváló zenész-költője, akinek dalai művészi teljességéből kifolyólag 2015-ben is ugyanúgy szólnak és olyan mértékben hatnak, mintha éppen egy rovinji étterem mellett hallgatnám a tenger mellett ugyanezt 1968-ban. A dolog nyitja nagyon egyszerű: a minél nagyobb mértékű szabadságszint elérése. A tiszta, életteli művészet, vagy művészetteli élet akár. Ugyanaz. A tisztára és az élet szeretetére fektetett hangsúllyal.

Domonkos István a hetvenes évek közepén elhagyta Jugoszláviát, kivonult az irodalomból, a közéletből, miközben nagyobb szünetekkel ugyan, de folyamatosan jelen van. Néhány éve, hosszú évtizedek után, Kishegyesen találkozhattunk vele egy irodalmi esten, ahol folyamatosan mesélt, az életéről – természetesen (!) –, amit nagy kíváncsisággal követhettünk. Az idej, 2015-ös ünnepi könyvhétre pedig, két, vele kapcsolatos kötet is napvilágot látott (a lek-város ablakú) Újvidéken. A *Domi-dalok* is ezt a kalandos élet/művet gazdagítják. Egy derűs, barátságos, szabad, játékos, öironikus, szeretni való, pátosz nélküli és humoros, a hatvanas évek új avantgárdjának szellemiségében létrejött huszonegyedik századi multimediális kiadványról beszélünk, amit valóban érdemes beszerezni. És mindezek után, kíváncsian várom a VersZene sorozat következő, 2015-ös kiadványát is.